

Uso do galego no ensino da xeoloxía

JUAN RAMÓN VIDAL ROMANÍ

Facultade de Ciencias da Universidade da Coruña

A utilización do galego na xeoloxía, como en calquera outra ciencia que estea en continua renovación, precisa dun código de comunicación que responda a unha serie de esixencias. A primeira delas é que sirva para expresar eficazmente os conceptos necesarios; a segunda, que exista un vocabulario xeolóxico específico para facelo; e a terceira, a dispoñibilidade de textos relacionados con esta materia, actualizados e modernos, en que as persoas interesadas poidan completar ou divulgar os conceptos que cómpren para a súa aprendizaxe en galego. Como docente e investigador universitario que son, atévome a engadir unha cuarta esixencia, que é a da apertura das autoridades académicas e científicas á hora de aceptaren, para todos os efectos, coma se estivesen escritos en calquera outro idioma dos comunmente admitidos no uso científico (inglés, francés, español) os traballos escritos en galego.

Descoidarmos ou desprezarmos calquera destas esixencias significa destruír a priori as posibilidades de éxito de calquera idioma que se pretenda promover, neste caso o galego. A capacidade do galego –como idioma estreitamente emparentado co latín– para expresar conceptos xeolóxicos está garantida tanto como a do español, o italiano, o portugués ou o francés, linguas todas elas de raíz latina e que gozan dunha ampla difusión no mundo científico xeolóxico. Alén disto, o galego, como lingua de difusión da cultura e a ciencia, ten unha vantaxe que non posúen outros idiomas minoritarios de España como o catalán ou o éuscara, xa que existe outra lingua emparentada con el, o portugués, que se mantivo até a actualidade como vehículo de comunicación activo en moitos países ou rexións do mundo actual (o Brasil, Angola, Mozambique, as illas Azores, Cabo Verde, Goa, Macau, Portugal) que abranguen unha poboación de douscentos millóns de persoas.

Este feito permite asegurarmos unha doada actualización do galego nos aspectos que foren necesarios. Neste sentido, e pola mesma razón que todos os países do mundo en que se fala o español fican unidos lingüísticamente na Academia da Lingua Española, o galego debería estar incluído, se non o estiver xa, na institución correspondente para o idioma portugués. O principal inconveniente para isto se realizar é a actitude de incomunicación entre as autoridades lingüísticas galegas e as lusas, co agravante de que as mudanzas introducidas ultimamente no galego normativo separan máis do que aproximan o galego do portugués. Esta separación fainos perder a vantaxe inicial de estarmos ligados a un idioma con difusión mundial e achega o galego a outros idiomas minoritarios e de escasa proxección como o vasco e o catalán, se nos cinguímos ao ámbito da península Ibérica. A recente presentación da Academia Galega da Lingua Portuguesa resulta, xa que logo, unha iniciativa prometedora, aínda que é posible que soporte unha forte oposición do sector máis inmovilista e involucionista a este respecto debido á pretendida patrimonialización por algún grupo político de canto estiver relacionado coa lingua.

Polo que se refire ao vocabulario científico en galego, encontrámonos cunha gran cantidade de palabras de etimoloxía latina e grega que son empregadas en todas as linguas de uso científico (francés, inglés, portugués, italiano, español, alemán etc.). Mais alén de incorporarmos ao galego palabras de orixe grega e latina, existen outras propias definidas en galego incorporadas á linguaxe científica internacional e aceptadas por ela. É o caso da palabra de orixe galego «ría», co significado de ‘entrante do mar na terra, producido polo aumento do nivel mariño, que asolaga o tramo final dun curso fluvial’, unha acepción mundialmente admitida na linguaxe científica. Foi recollida en Galicia polo xeógrafo alemán Von Richthofen en 1900 mentres realizaba unha viaxe arredor do mundo co obxecto de definir todos os tipos de costas e aceptada unánimemente pola comunidade científica.

Se no galego existise un vocabulario parello para definirmos todos os conceptos xeolóxicos existentes, non habería problema ningún para usalo como lingua científica, pois calquera persoa había entendela como entende as palabras gregas e latinas comunmente empregadas no ámbito da ciencia. Ora ben, isto non é así porque Galicia se incorporou serodiamante ao mundo científico, cando outras nacións como a grega, a romana, a persa, a xudía, a árabe, a india ou a chinesa levaban xa moitos anos inventando termos científicos; nunca chegou a tomar a remuda, o que motivou a súa substitución por outros idiomas como o español, o inglés, o francés, o alemán, o portugués etc. Velaquí o motivo da súa desconexión actual, cando menos no eido da xeoloxía. É sintomático que, no entanto, unha parte moi importante cuantitativa e cualitativamente dos conceptos xeolóxicos actuais poida ser descrita empregándonos

palabras gregas ou latinas, a pesar de que as nacións que falaban esas linguas perdesen hai moito tempo a súa influencia xeopolítica.

A recuperación da lingua orixinal

A recuperación dunha lingua que perdeu o seu uso científico ou de comunicación ao quedar relegada a contextos rurais, por exemplo, ou en calquera caso restrinxidos, realízase procurando na lingua actual ou pasada termos específicos cuxo significado sinteticamente brevemente un proceso ou concepto xeolóxico. Hai numerosos exemplos na lingua galega, amais do antes mencionado; por poñermos algúns ben coñecidos: fôcaro, lastra, penedo, penedía, pía, cachola, portela, porteliña, teso, pala, tara, pena morta, doelo, pedra de murcio, lousa, pedra de gran, lama que treme, galiñeiro, furna, pedreira, seixo, cadoiro, fervenza, lama, xabre ou sábrago, coído, esteiro, praia, fraga, andar da pedra, ollo de sapo etc., todas elas palabras con significado xeolóxico.

Lamentablemente, a política do Goberno autonómico de Galicia, co seu intento miope de homoxeneizar o idioma e pretender que todos os galegos falen exactamente igual contribuíu e contribúe á desaparición das chamadas diferenzas dialectais, que no fondo son pegadas quizais prehistóricas da forma de falaren dos distintos pobos que conformaron Galicia tal e como é. Agora vai camiño de perderse esa riqueza que existía no idioma galego. O chamado *Atlas lingüístico de Galicia* foi un intento agónico de reparar os danos producidos pola reconstrución artificial dun idioma cuxo destino deciden filólogos sen experiencia noutra ciencia que non for o idioma e que descoñecen os matices que este ten de posible aplicación á hora de se construír unha linguaxe científica xeolóxica actualizada.

Por outra banda, non teño ningunha dúbida de que as posibilidades de construírmos un vocabulario científico completo para a xeoloxía é imposible no intre actual. Ao se deter o progreso da linguaxe xeolóxica cando o galego foi substituído polo español no mundo da ciencia, hai moitos termos que nunca foron creados en galego e que, por tanto, deben ser tomadas ben de idiomas semellantes (portugués, español), ben de idiomas totalmente alleos ao galego, a aceptarmos o termo na lingua orixinal ou traducírmolo literalmente (como se fai noutras linguas), ou ben, o que sería recomendable, procuradas nas vellas palabras do idioma galego prenormalizado.

O ensino da xeoloxía no ámbito universitario

Vistos os inconvenientes de partida, o ensino da xeoloxía pode enfocarse a meu xuízo de dous puntos de vista.

1) O primeiro deles é o dunha inmersión brusca nun idioma artificial creado polos especialistas en filoloxía e que as clases se desenvolvan inmediatamente en galego, de maneira que o alumnado aprenda os conceptos xeolóxicos nun idioma que apenas entenderán outras persoas máis que as galegas; é dicir, illar do mundo o estudiantado. Aínda así requírese non só o coñecemento do idioma, senón tamén da materia, polo científico que as imparte; isto é, ter experiencia neste campo e dominar o galego, ambas as dúas cousas non demasiado frecuentes.

Con todo, a inexistencia dun vocabulario actualizado e completo implicaría o uso de moita terminoloxía allea ao idioma, ben tirada do español, ben doutros idiomas (inglés, francés etc.), ou recorrer ao uso dunha linguaxe artificial fabricada por filólogos e filólogas cun total descoñecemento da xeoloxía e que, por tanto, crearían palabras a partir de criterios subxectivos que ignorarían toda a historia que leva á xeración dun termo xeolóxico. Outra opción é a de procurarmos os termos necesarios no idioma máis emparentado co galego, que é o portugués, adaptándoos na medida do posible.

2) Un segundo aspecto moi importante é o de fornecérmolle ao alumnado cando menos unha bibliografía básica polo que respecta a libros de texto actualizados e escritos en galego. Se este recibe as clases en galego, mais non dispón sequera dun libro de texto en galego, o traballo de actualizarmos o idioma ao estudo universitario é practicamente inútil.

O alumnado que aínda nun idioma listo para o seu uso científico como o español non pode recorrer máis que a textos noutros idiomas (inglés, francés etc.) tende a deixar de empregalo e a se expresar naquel en que recibe a información máis actual. No caso do galego, en que apenas existen libros e se os hai foron na súa maior parte realizados por persoas que os traduciron voluntariamente e que non son especialistas no problema da aprendizaxe da xeoloxía, é moi difícil. Isto supón, por outra banda, que a universidade debería pór en marcha unha política de publicación de textos en galego realizados por especialistas que coñezan tanto os diferentes ámbitos científicos como o galego con carácter previo á implantación da nosa lingua nas aulas.

En calquera caso, parece que a historia determinou a substitución do galego polo español por razóns pragmáticas, ao se tratar este dun idioma de ampla difusión e, por

tanto, actualizado ao presente; pola contra, o galego, debido á separación –tamén motivada por razóns históricas– da fala portuguesa, que si mantivo o seu uso, perdeu o seu lugar na vida científica e quedou limitado a ambientes rurais ou literarios. O que se dá en chamar normalización do galego no mundo universitario ou científico tropeza sempre co inconveniente de ver gravemente reducido o seu uso pola limitación do número de usuarios. O máis dramático, en miña opinión, é que nin sequera imos ser entendidos pola comunidade de fala portuguesa, e daquela o antes sinalado divorcio lingüístico entre os falantes do galego e o portugués significará xa a desaparición do galego en temas científicos, xa a súa utilización en ambientes endogámicos, o que novamente implica a súa extinción.

As posibles solucións a estes problemas, son a meu entender, as seguintes:

- 1) O achegamento da lingua galega á portuguesa.
- 2) A existencia dunha política de edición de textos actuais en galego realizados por expertos en xeoloxía co asesoramento gramatical de especialistas en filoloxía galega.
- 3) A aceptación por parte da comunidade universitaria de que un bo texto en galego ten tanto valor como un bo texto en calquera outro idioma, así como do feito de que nunca un mal texto en calquera lingua do mundo de ampla difusión pode valer máis que un bo texto en galego.
- 4) O amor e o respecto por unha lingua de comunicación non se impón, gáñase pola súa efectividade, é dicir, porque serve para entenderse con outros e para transmitir coñecementos, mais cadaquén é libre de usar o código lingüístico que preferir, o cal é unha decisión que os demais deben aceptar e respectar.